

DE DIEPE WINTERSLAAP EN ZIJN LOTGENOTEN

Het bloedeloos kritisch gestuntel, het belachelijk respect voor de onophoudelijke stroom van postmodernistische gewoonte-producties, de grenzeloos oppervlakkige bewondering voor iedere vorm van spectaculisme of oriëntalisme, de integrale afwijzing van alle ideologieën, verschaffen een helder inzicht in het huidige niveau van de kritiek. Iedere poging om buiten de voorgevormde denkkaders te treden, iedere aanzet om een tegenstelling te formuleren is een nachtmerrie geworden. Alom heerst dan ook de ongestoorde winterslaap.

De afgelopen twee decennia kunnen beschouwd worden als het tijdvak van de teloorgang van de intellectueel die de werkelijkheid met een tegendraadse kritiek onder vuur nam. Verdwenen is de houding van de kritische intellectueel die in de 19de eeuw, in de jaren twintig en dertig, en in mindere mate in de jaren vijftig en zestig van deze eeuw nog enig opzien baarde. Toen de invloed van het spektakel sterker werd, nam de hoop op verandering blijkbaar af. De vervlakking drong steeds meer het hart van de cultuur binnen. Het duurde nu niet lang meer of men kondigde met veel publicitair geweld het faillissement van de ideologie af, die uiteindelijk plaats maakte voor routineuze en incestueuze broodwinningsproducten. Naadloos voegden deze overlevingsartikelen zich in een traditie.

Daar naar de mening van de kunstenaars de bevrijding in 1945 nog niet voltooid was, werd de avantgardekunst nieuw leven in geblazen, en werd de abstracte kunst opnieuw afgestoft om uiteindelijk stormenderhand het toen koortsachtig uit de grond gestampte galerie-imperium te veroveren. De poëzie werd voor de zoveelste maal ontmanteld en uit het gevang van de syntactische structuur gehaald. Het engagement van de dichter en de schrijver werd verbonden met de historische rol van het proletariaat dat soms in een kitscherig sociaal-realistische enscenering optrad dan weer als speerpunt diende in een vertoog. Met het product proletariaat viel destijds een goed belegde boterham te verdienen. Op het toneel en in de film die in een felle concurrentiestrijd waren gewikkeld met de televisie, ging men plots taferelen uit het dagelijks leven dusdanig overdrijven dat de toeschouwer in het theater al snel om de klassieken vroeg en in de bioscoop om platvloersheden en gewelddadigheden. De theatrale uitingen waaraan de kunstenaars sindsdien hun tijd hebben besteed, die tussenhaakjes vaak uitblonken in hun schromelijk tekort aan verbeelding en die zich meer uitputten in het plagiëren van stijlen die veel toeschouwers en recensenten nog niet hadden opgemerkt, zijn dan ook eindeloos en zijn het niet waard dat ze hier nog worden genoemd.

Tegenover deze indroevige en goed verdienende markt waar iedere imitatie volgelingen heeft, iedere herhaling zijn bewonderaars, ieder schamel idee zijn fanatici, zal men een volledige minachting tentoon moeten spreiden. De dictatuur van de herhaling en de voorspelbaarheid is en blijft verstikkend. Iedere afwijzing, elke negatie is daardoor verbannen naar de achterste rij van de boekenkast. De dramatische ondergang van een radicale kritiek die gepaard is gegaan met het oogverblindend bankroet van een frisse anti-esthetiek heeft vrij baan gemaakt voor de basisbanaliteiten die al twintig jaar lang een verwoestend spoor hebben achtergelaten.

Op intellectueel gebied slaagde de postmodern erin de macht te veroveren. Na enkele kortstondige crises is haar monopolie omvangrijker dan ooit.

Het belang van de commercie is dusdanig groot dat postmoderne kunstenaars conclusies hebben getrokken die standwerkers als de Fuchsen en de Beerens die van dezelfde premissen uitgaan niet durven te trekken. Zo hebben de kunstenaars allang afgerekend met het verdedigen van een bepaalde kunstvorm of kunstwerk door de onzinnige opmerkingen erover tot spectaculaire hoogte op te voeren. Het effectieve nut van een investering in de kunst is geen onderwerp van discussie meer, evenmin hoeft men te twijfelen aan de rol en de functie van de wetenschappelijke disciplines om het nut van de kunst te bewijzen. Zij gehoorzamen immers aan de trends die door het spektakel worden opgelegd. Als het waar is dat een aantrekkelijke investering verbonden is met de inhoud van een kunstwerk en dat de inhoud zich voortdurend vernieuwt doordat hij zich aanpast aan de dwang van de markt, mogen wij ons kennelijk intens gelukkig prijzen dat wij steeds weer met nieuwe inhoud worden geconfronteerd. Alleen is het wel vervelend dat het klasement van de meest verdienende schilders zo vaak door elkaar wordt geschud.

Wanneer een Jeff Koons naar de kitsch grijpt, is dat nog een van de weinige mogelijkheden om de aandacht op zich te vestigen. Anders gezegd hij richt zich over de hoofden van de reclamebureaus en de veiling-industrie tot de kunsthistoricus en de kunstrecensent die tegen betaling of omwille van hun eigen naamsbekendheid voor hem een plaats reserveren in de geschiedenis van de kunst.

Tegenwoordig hoeft de zwendel zich in geen enkel opzicht meer te verhullen. De promotoren van de kunst zijn niet meer in staat ook maar een enkele kritische kanttekening te plaatsen bij de huidige ontwikkeling. Hun openlijke instemming met de kunstzinnige voortbrengsels is een dusdanig valse houding geworden die er slechts toe dient de oneindige prolongatie van esthetische cryptogrammen dragelijk te maken die op de ke-

per beschouwd tot schaamteloze herhalingen hebben geleid, en waarvoor alleen de culturele bijlagen en de kunsttijdschriften nog belangstelling tonen. Hun irritante minachting voor de tegenstelling, hun hartstochtelijke pleidooien voor aftandse esthetische waarden, hun ziekelijke verheerlijking van de kunstenaar heeft weerzinwekkende vormen aangenomen.

Voor hen zijn er blijkbaar nooit bewegingen geweest die een bijdrage hebben geleverd aan de ontmaskering van de esthetische waarde van het kunstproduct, het verleden van de kunstenaar en de beursberichten van de kunstzinnige optiebeurs. In zijn algemeenheid voert de vrijwillige blindheid voor een scherpzinnige kritiek de intellectuelen tot vreemdsoortige verdedigingen: de afkeuring van het dementerend communisme is slechts een van haar meest banale. Zonder infantilisme redt het postmoderne spektakel het blijkbaar niet meer: men spreekt schande van de Stasi, men roemt het strategisch inzicht van Schwarzkopf, men onthult de activiteiten van organisaties die zichzelf allang hebben opgeheven, men luistert naar voortekens van een intens gewenste collaps, men bewondert de esthetisering van de marteling, men laat het woestijnzand stuiven, de koppen rollen en hele volksstammen de rol van hongerige slaven vervullen.

Op de inventarislijst van de Grote Verontwaardiging stond voor de mediaconsumenten, met in hun kielzog de afgematte en afgestompte intellectueel: het marxisme, de stijgende hypotheekrente, Saddam Hoessein, de bekering van Salman Rushdie en ten slotte alles wat niet kritisch, maar wel spectaculair is. Zij, de onwetenden van de Grote Verontwaardiging voelen zich blijkbaar behaaglijk onder het scherm van hun eigen stomp-zinnigheid. Zij loven zichzelf om hun heldere analyses, zij maskeren hun gebrek aan intelligentie. Iedere dag krijgen wij meer inzicht in het feit dat de banaliteit en het bestendige karakter ervan aan invloed wint.

In een land waar men de identificatieplicht invoert met het argument de zwartrijders uit het openbaar vervoer te weren en waar men via de beeldbuis roept, dat het volk het openbaar vervoer in en de ziektewet uit moet, zal men verrast zijn wanneer straks blijkt dat het autobezit en het aantal ziektegevallen schrikbarend zijn toegenomen. Niets is mooier dan de toevallige ontmoeting van een naaimachine en een paraplu op een snijtafel, zei Lautréamont ruim honderd jaar geleden. Twee zaken met elkaar verbinden die ogenschijnlijk niets met elkaar te maken hebben, met het doel verwarring te stichten, gaat hier te lande de academisch gevormden de verbeelding te boven.

René Sanders

(in mijn latere boeken, zoals o.a. in *Weerbarstige Aforismen*, zal ik uit bovenstaand artikel citeren)